

شهرداری زنجان

مدیریت برنامه ریزی، توسعه و امور شهر

بررسی و تحلیل تکوین ساختار و شکل گیری استخوان بندی شهر زنجان

نویسندگان:

دکتر مهدی سائورپور (مسئولیت علمی دانشگاه آزاد اسلامی زنجان)

دکتر رضا احمدیان (مسئولیت علمی دانشگاه آزاد اسلامی زنجان)

مهندس شاهین حقی ناوند و مهندس فراز بیگلری

مکان کتاب

پاییز ۹۵

عنوان و نام‌پیداآور	بررسی و تحلیل تکوین ساختار و شکل‌گیری استخوان‌بندی شهر زنجان / نویسندگان مهدی ساشوریور ... [و دیگران]؛ [برای] شهرداری زنجان، مدیریت برنامه‌ریزی و توسعه.
مشخصات نشر	زنجان: نیکان کتاب، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۳۳۲ ص؛ مصور، نقشه (بخشی‌رنگی)، جدول (رنگی)؛ ۲۹×۲۲ س.م.
شابک	۹-۴۱۷-۱۹۶-۹۶۴-۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
یادداشت	نویسندگان مهدی ساشوریور، رضا احمدیان، شاهین حق‌ناوند، فراز نیکپورارانی.
یادداشت	کتابنامه: ص. ۲۲۹ - ۲۳۰.
موضوع	شهرسازی -- ایران -- زنجان
موضوع	City planning -- Iran -- Zanzan
موضوع	شهرها و شهرستان‌ها -- ایران
موضوع	Cities and towns -- Iran
موضوع	زنجان
موضوع	Zanzan (Iran)
موضوع	زنجان -- تاریخ
موضوع	Zanzan (Iran) -- History
شناسه افزوده	ساشوریور، مهدی، ۱۳۵۸ -
شناسه افزوده	شهرداری زنجان. مدیریت برنامه‌ریزی و توسعه
رده‌بندی دیوپی	۳۰۷/۱۲۱۶۰۹۵۵۳۴۲۲
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۵ ز ۹ ۹۲ الف / HT ۱۶۹
شماره کتابشناسی ملی	۴۴۱۳۶۲۷



بررسی و تحلیل تکوین ساختار و شکل‌گیری استخوان‌بندی شهر زنجان
صاحب امتیاز: شهرداری زنجان؛ مدیریت برنامه‌ریزی، توسعه و امور شورا
نویسندگان: دکتر مهدی ساشوریور، دکتر رضا احمدیان، مهندس شاهین حق‌ناوند، مهندس فراز نیکپورارانی
مصاح: مهندس حبیب یگانه
مدیر و ناظر پروژه: سعید ادیبان
ویرایش و طراحی جلد: مونا فتحعلی بیگلو
امور فنی: انتشارات نیکان کتاب
لیتوگرافی: ولیعصر
چاپ اول: پاییز ۹۵
تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه
قیمت: ۲۳/۰۰۰ تومان
شابک: ۹-۴۱۷-۱۹۶-۹۶۴-۹۷۸

نشانی پخش: مدیریت برنامه‌ریزی، توسعه و امور شورا شهرداری زنجان تلفن: ۳۳۴۲۲۰۲۷ - ۰۲۴

(کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به شهرداری زنجان می‌باشد)

سخن شهردار

گسترش روزافزون شهرها و تنوع و گستردگی وظایف و فعالیت‌های مربوط به مدیریت شهری (شهرداری‌ها)، نگاهی نوین، عالمانه و جامع به این مقوله را می‌طلبد و بدون شک این حوزه وسیع، بدون استفاده از تجارب دیگران در زمینه‌های نظری و عملی به موفقیت کامل دست نخواهد یافت.

در این راستا استفاده از نشر و تخصص دانشگاهیان و افراد خبره، مورد توجه شهرداری زنجان قرار گرفته و به طرق مختلف اقدام به ایجاد پل‌های ارتباطی فی‌مابین دانشگاهها و مراکز علمی و شهرداری نموده است. یکی از این روش‌ها حمایت از تألیف و انتشار کتب با موضوعات و مسائل و وظایف و خدمات مرتبط با مدیریت شهری می‌باشد.

کتاب حاضر نیز که حاصل تألیف خوبه فایز دکتر ساشورپور و دکتر احمدیان و دیگر همکارانشان می‌باشد می‌تواند مدیریت شهری را درخصوص شهرسازی و توسعه شهری بیش از پیش یاری نموده و همچنین یک منبع خوب علمی برای دانشجویان رشته‌های شهرسازی محسوب گردد.

در پایان لازم می‌دانم از پیگیری‌ها و اقدامات حوزه مدیریت شهری، توسعه و امور شورا درخصوص انجام کارهای علمی و مطالعاتی و بویژه انتشار کتاب حاضر و نویسندگان محترم کتب قدردانی نموده و امیدوارم کتاب «بررسی و تحلیل تکوین ساختار و شکل‌گیری استخوان‌بندی شهر زنجان» مورد توجه و استفاده مدیران و کارشناسان حوزه مدیریت شهری (شهرداری‌های کشور) و همچنین جامعه دانشگاهی بویژه دانشگاهیان شهر زنجان قرار گیرد.

حبیب یگانه

شهردار زنجان - پائیز ۱۳۹۵

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۹.....	پیشگفتار نویسنده
۱۱.....	مقدمه

فصل اول: مفاهیم، نمونه ها و استخراج اصول و مبانی نظری از متون

بخش اول: مفاهیم و مبانی نظری

۱۷.....	۱. سرچشمه تفکر ساختارگرایی.....
۱۹.....	۲. مشخصه های تفکر ساختارگرایان.....
۱۹.....	۳. قابلیت های کاربردی استخوان بندی اصلی در مقیاس های متفاوت کالبدی.....
۲۰.....	۴. مفهوم استخوان بندی و استخوان بندی اصلی شهر و مشخصات آن.....
۲۲.....	۵. تبیین تفاوت های مفهومی میان استخوان بندی و استخوان بندی اصلی شهر.....
۲۲.....	۶. مفهوم ساماندهی استخوان بندی شهر.....
۲۳.....	۷. مفهوم احیاء استخوان بندی اصلی شهر.....
۲۳.....	۸. مفهوم رشد و توسعه استخوان بندی شهر.....
۲۳.....	۹. مفهوم رشد و توسعه استخوان بندی اصلی شهر.....
۲۴.....	۱۰. مفهوم رشد غیررسمی شهر و تبیین جایگاه آن در استخوان بندی شهر.....

بخش دوم: بررسی نمونه های موردی جهان و ایران

۲۵.....	۱. بررسی سیر تحول و ساماندهی استخوان بندی اصلی شهر پاریس (نمونه خارجی).....
۳۰.....	۲. بررسی سیر تحول و ساماندهی استخوان بندی اصلی شهر اصفهان (نمونه داخلی اول).....
۳۶.....	۳. بررسی احیاء و ساماندهی استخوان بندی اصلی شهر تهران.....

بخش سوم: جمع بندی و استخراج اصول و قانونمندی های کلی در شناخت، بررسی، تجزیه و تحلیل و احیاء

۴۱.....	۱. اصول و قانونمندی های شناخت استخوان بندی شهر.....
---------	---

۲. اصول و قانونمندی‌های شناخت استخوان‌بندی اصلی شهر ۴۸
۳. اصول و قانونمندی‌های ساماندهی استخوان‌بندی اصلی شهر ۵۹

فصل دوم: بررسی سیر تحول شهر و تعیین استخوان‌بندی شهر زنجان

بخش اول: معرفی شهر زنجان

۱. پیشینه تاریخی و وجه تسمیه ۷۳
۲. موقعیت استقرار شهر و بستر طبیعی آن ۷۴
۳. بررسی حوزه نفوذ پیرامونی شهر زنجان ۷۴

بخش دوم: بررسی سیر تحول ویژگی‌های شهر زنجان

۱. بررسی سیر تحول ویژگی‌های عملکردی - فعالیتی شهر زنجان ۷۶
۲. بررسی سیر تحول ویژگی‌های کالبدی استخوان‌بندی شهر زنجان ۹۵
۳. بررسی سیر تحول ویژگی‌های نشانه‌شناسی و جلوه‌های بصری شهر زنجان ۱۰۲
۴. بررسی سیر تحول ویژگی‌های شبکه ارتباطی شهر زنجان ۱۰۷

بخش سوم: بررسی ویژگی‌های شهر زنجان در وضع موجود

۱. بررسی ویژگی‌های عملکردی - فعالیتی شهر زنجان ۱۱۴
۲. بررسی ویژگی‌های کالبدی استخوان‌بندی شهر زنجان ۱۲۰
۳. بررسی ویژگی‌های نشانه‌شناسی و جلوه‌های بصری شهر زنجان ۱۲۴
۴. بررسی ویژگی‌های راه‌ها و شبکه ارتباطی شهر زنجان در وضع موجود ۱۵۰

بخش چهارم: تعیین محدوده استخوان‌بندی شهر زنجان

فصل سوم: تحلیل و ارزیابی ویژگی‌های استخوان‌بندی

تعیین استخوان‌بندی اصلی و استخراج نابسامانی

بخش اول: تحلیل و ارزیابی ویژگی‌های استخوان‌بندی شهر زنجان

۱. تحلیل و ارزیابی کاربری‌های شهری استخوان‌بندی شهر زنجان ۱۵۸
۲. تحلیل و ارزیابی ویژگی‌های کالبدی استخوان‌بندی شهر زنجان ۱۷۶
۳. تحلیل و ارزیابی راه‌ها و شبکه ارتباطی استخوان‌بندی شهر زنجان ۱۹۲
۴. تحلیل و ارزیابی نشانه‌های شهر و جلوه‌های بصری استخوان‌بندی شهر زنجان ۲۰۲

فصل چهارم: تعیین محدوده استخوان‌بندی اصلی شهر زنجان

- ارائه ایده‌های کلی ساماندهی استخوان‌بندی شهر زنجان ۲۲۰
۱. ارائه ایده‌های کلی ساماندهی استخوان‌بندی در مقیاس کل شهر ۲۲۰
- منابع ۲۲۹

پیشگفتار نویسندگان

یکی از مهمترین مسائل پیش‌روی حوزه شهرسازی بررسی علل موفقیت یا عدم موفقیت اقدامات شهرسازانه و تعیین موضع و موضوع پیشنهادات متخصصان می‌باشد. تحقیقات و سیر تکامل دیدگاه‌های شهرسازی مبین آن است که شهر همچون موجودی زنده دارای حیات و تکامل بوده و با تطبیق ویژگی‌های ساختاری و کالبدی آن می‌توان اذعان داشت که بایستی این پیکره بر ساختار و استخوان‌بندی منسجم و پاسخ‌ده استوار باشد. متأسفانه بسیاری از اقدامات صورت پذیرفته در دوره‌های مختلف از سوی مدیران شهری بازخورد نامرئی مورد انتظار را نداشته و می‌توان مهمترین دلیل آن را پراکندگی اقدامات بدون ارتباط با ساختار و شاکله اصلی شهر دانست. بیات و تحقیقات شهرسازی در جهان نشان می‌دهد که پیش‌بینی و تعریف پروژه‌های شهری منطبق بر ساختار شهر علاوه بر بهبود وضعیت شهرها عاملی محرک بر توسعه و رشد متوازن شهری خواهد بود.

کتاب حاضر در تلاش جهت ارائه سه نه‌ای کاربردی برای شناسایی و معرفی ساختار و استخوان‌بندی شهر زنجان می‌باشد. در این کتاب تلاش شده است ضمن تبیین مبانی تئوریک و موجز با ارائه نقشه‌های متعدد زمینه شناسایی ساختار شهری فراهم شود چراکه معتقدیم در صورتی که دیدگاه‌ها، پروژه‌ها و پیشنهادها در حوزه مدیریت شهری جهت توسعه شهرها منطبق با الگوی ساختاری شهر واقع گردد نه تنها بازخورد و اثر بخشی بیشتری باید شهر خواهد شد بلکه تحقق‌پذیری بالای آن موجب تسری و محرک توسعه در بافت درونی شهر خواهد شد.

نخستین بار پیشینه موضوع در سال ۱۳۷۶ توسط خانم مهندس حمیدیه کارانشان و تحت نظارت آقای دکتر حبیبی طی پروژه‌ای تحت عنوان شناخت و ساماندهی استخوان‌بندی شهر تهران با شناسایی استخوان‌بندی این شهر و ارائه انگاره‌های ساماندهی شهر تهران انجام پذیرفت. علاوه بر آن شهر اصفهان، قزوین، شیراز و تاشان نیز توسط ایشان مورد بررسی قرار گرفته است. حال آنکه کتاب حاضر برگرفته از تجربیات انجام پذیرفته قبلی تلاش نموده است اقدامات ارائه پژوهش کاربردی با مدنظر قرار دادن ویژگی‌های مکانی شهر زنجان نماید. امید است این تحقیق زمینه‌ساز اقداماتی مناسب و تأثیرگذار برای اقدامات آتی در شهر باشد.

قطعاً این کتاب با توجه به وسعت و گستردگی حوزه مورد مطالعه و بررسی، دارای نواقص و برخی اشکالات می‌باشد لیکن جهت آشنایی متخصصان و دانشجویان برای شناخت روش مطالعه و ارزیابی ساختار و استخوان‌بندی شهری مفید بوده و تلاش نموده است تا زمینه و بستر مورد نیاز را فراهم سازد.

مقدمه

استخوان بندی شهر مجموعه‌ای است مرکب از یک ستون فقرات و شبکه‌ای به هم پیوسته از کاربری‌ها و عناصر مختلف و متنوع شهری که شهر را در کلیت آن انسجام می‌بخشد و تار و پودش را در همه سطح شهر تا انتهای‌ترین اجزای آن یعنی محله‌های مسکونی می‌گستراند. این مجموعه شالوده سازمان فضایی - کالبدی شهر و اجزاء داخلی آن بوده و مبین خصوصیات کلی شهر است و سایر ساختمان‌ها در شهر همانند پرکننده‌ها، بینابین بخش‌های اصلی این شبکه را می‌سازند. استخوان بندی اصلی شهر، واژه‌ای است به معنای محدوده‌های خاصی از شهر مفهوم داشته و مصداق می‌یابد. در این محدوده تمرکزهایی از نظر کالبدی، فعالیت‌های شهری و ویژگی‌های فضایی صورت می‌گیرد.

در دوران اخیر پراکندگی عناصر شهری - فعالیت‌های عمومی و به عبارت دیگر تغییر الگوی ساختاری مراکز و بخش‌های عمومی شهر در سازمان مرکز شهر و استخوان بندی اصلی آن اخلاص ایجاد کرده است. کاربری‌های شهری که اغلب در نواحی محدود مرکز شهر در مراحل مختلف تکامل یافته پس از رونق بازار اراضی شهری و بخش خدمات، گسترش لجام گسیخته یافته‌اند. فقدان سیاست‌های صحیح توسعه و نابسامانی توزیع کاربری شهری موجب از هم پاشیدن و گسیختگی در استخوان بندی اصلی شهرها که دارای وحدت و یکپارچگی و پیوند مناسب بودند، شده است. در بسیاری از شهرهای موجود، وجود اسکلت خرد شده، قابل تشخیص است. از این رو ضرورت بررسی و تبیین راهکاری جهت ساماندهی به وضعیت موجود ساختار شهر احساس شده است.

برای جلوگیری از افزایش نابسامانی‌ها در شهر ضرورت دارد اقدامات منسجم و پیاکنده در ارتباط با یکدیگر قرار گرفته و ساختاری واحد و یکپارچه در کلیت شهر بوجود آورد. در این حالت می‌توان بین محورهای عناصر تاریخی و کارکردهای مهم کنونی، در گستره شهر پیوندی ظریف اما ناگسستنی ایجاد نمود و به مدد پیش بینی یک استخوان بندی مشخص برای شهر، استقرار اتفاقی عناصر شهری را در سازمان فضایی و کالبدی شهر منتفی ساخت.

برای افزایش دلبستگی شهروندان به شهر و آگاهی عمومی آنان از محیط شهری (که بر اثر بی‌توجهی به ساختار کهن شهرها تضعیف گردیده و بر رفتار اجتماعی و سهولت انجام فعالیت‌ها مؤثر واقع شده و از اثرات آن می‌توان به عدم وجود مشارکت شهروندی^۱ اشاره نمود) ضروری است که از طریق ساماندهی محیط کالبدی اقداماتی برای شروع فرایندی ساختارمند صورت گیرد. ساماندهی استخوان بندی اصلی شهر، فرصتی پدید می‌آورد که تمام عملکردهای شهری و انواع ارتباطات انسانی در یک شبکه درهم تنیده و نزدیک به هم قرار گیرند.

هدف غائی این کتاب، تبیین برنامه‌ای جامع جهت توسعه شهر از درون با تأکید بر پتانسیل‌های موجود شهر است که از طریق؛

- شناسایی عناصر حیاتی شهر در قالب شناسایی استخوان بندی اصلی شهر

- شناسایی گسست‌ها و نارسایی‌های موجود میان عناصر سازنده استخوان‌بندی اصلی شهر
 - ساماندهی نابسامانی‌های موجود در استخوان‌بندی شهر زنجان
 - احیاء استخوان‌بندی اصلی شهر
- به تحقیق خواهد پیوست.

موضوع اصلی این کتاب شناسایی استخوان‌بندی شهر زنجان در مقیاس شهری است به همین جهت از بررسی‌ها در مقیاس منطقه‌ای تا جایی که به مفهوم و ساختار علمی لطمه نرزد صرف‌نظر شده است. در مقیاس شهری در سه رده اصلی به شناسایی استخوان‌بندی اصلی شهر زنجان پرداخته شده است؛ مقیاس محله‌ای (محلی)^۱ به منظور شناسایی کوچکترین سلول‌های سازنده شهر، مقیاس منطقه شهری^۲ به منظور جمع عناصر شناسایی شده در مقیاس بزرگتر و نیز مقیاس شهری^۳ به منظور جمع‌بندی استخوان‌بندی شهر که نتیجه حاصل به شناسایی استخوان‌بندی اصلی شهر زنجان منتج خواهد شد. در مرحله بعدی اقدام به شناسایی نارسایی‌های ریش‌دار در استخوان‌بندی شهر پرداخته و در نهایت در جهت احیاء استخوان‌بندی اصلی و ساماندهی استخوان‌بندی شهر زنجان این‌ها کلی ساماندهی استخوان‌بندی نموده ارائه شده است.

با توجه به شتاب پایین نرخ رشد و جمعیت شهر زنجان^۴، می‌توان بیان داشت که شهر زنجان نیازی به گسترش و رشد افقی نخواهد داشت. از این‌رو یکی دیگر از مهم‌ترین معادلات اصلی این پژوهش ارائه برنامه‌ای جامع در جهت جلوگیری از روند گسترش افقی شهر زنجان و جلب توجه تمامی دی‌فعال شهر. اعم از مدیران، مسئولان و حتی شهروندان شهر به مقوله توسعه شهر از درون است. این توسعه به معنای تمرکز تمامی رمایه‌های موجود در شهر و به منظور بهبود کیفیات در شهر می‌باشد نه الحاق اراضی جدید به حریم شهر و رشد فیزیکی آن. شناسایی تمامی عناصر حیاتی شهر و پیرو آن استخراج نارسایی‌ها و مسائل موجود در آنها در قالب بررسی‌های استخوان‌بندی شهر از موضوعات اصلی این نوشتار می‌باشد.

علاوه بر آن، شهر زنجان ضمن دارا بودن پتانسیل‌های فراوان در زمینه‌های گردشگری، بافت‌های ارزشمند تاریخی و نقش آفرینی به عنوان دروازه ورود به غرب کشور، از موقعیت خاصی برخوردار است. این در حالی است که به دلیل عدم وجود سیاست‌ها یا برنامه‌های جامع که به صورت دقیق به شناخت پتانسیل‌های شهر و وضع مزایا و پیردازد و برای توسعه آتی شهر پیشنهاداتی دقیق و عملی ارائه دهد، پتانسیل‌های شهر، بلا استفاده و در مواردی بی‌ارزش نگاشته شده‌اند. اساس این نوشتار در پی شناخت پتانسیل‌های موجود شهر زنجان و بر پایه شناخت استخوان‌بندی شهر در چهار بُعد عملکردی - فعالیتی^۵، کالبدی^۶، نشانه‌شناسی^۷ و جلوه‌های بصری^۸ و شبکه‌های ارتباطی^۹ شهر می‌باشد تا در نهایت گامی چند در ارائه ایده‌هایی در جهت بهره‌گیری از پتانسیل‌های موجود شهر برداشته شود.

امروزه یکی از معضلات اساسی سکونت‌گاه‌های شهری، پایین بودن سطح کیفی شهرها می‌باشد. افزایش کیفیات شهری بدون برنامه‌ریزی هدفمند و البته روبرگرداندن از روند شتابنده گسترش افقی شهرها امکان‌پذیر نخواهد بود. شهر زنجان به

1. local
2. city region
3. Urban region

5. functional
6. skeletal
7. monumental
8. visual
9. transpional

۴. طرح جامع شهر زنجان، ۱۳۹۳، مهندسین مشاور نقش محیط، مطالعات اجتماعی، جلد اول.

عنوان دروازه ورود به غرب کشور از ویژگی‌های خاص جغرافیایی و پتانسیل‌های ارزنده شهری که می‌توان از آنها در جهت توسعه شهری بهره جست، برخوردار است. اصلی‌ترین مشکل موجود در شهر زنجان عدم وجود برنامه‌ای جامع و کارآمد می‌باشد که روند طرح‌ها و برنامه‌های این شهر را طی بازه زمانی مشخصی، معین نماید. این امر موجب از میان رفتن یا در مواردی بی‌ارزش دانستن پتانسیل ارزنده این شهر شده است. از میان برداشتن گسست‌های عملکردی و کالبدی موجود میان این پتانسیل‌ها طی برنامه‌ای دقیق می‌تواند از هدر رفت سرمایه‌های شهری جلوگیری به عمل آورد. افزایش بر همکنش عملکردی میان نشانه‌ها و نمادهای هویت بخش شهر (حسینیه اعظم، المان میدان انقلاب و...) و همچنین بهبود کیفیات حرکت پیاده در بافت‌های ارزشمند تاریخی (بازار قدیم، سبزه‌میدان و...) با پهنه‌های گردشگری و تفریحی (گاوازننگ و زنجان کوه) و پهنه‌های خدماتی - تجاری (سعدی، صفا و...) می‌تواند به حلقه اتصال‌دهنده میان پتانسیل‌های ارزشمند تاریخی موجود در شهر با بافت جدید و مدرن بدل گردد.

زنجان الماس ارزشمندی است که به دلایل گوناگون درون مایه‌های ارزشی موجود آن شناسایی نشده است. این شهر به عنوان پایتخت شور و شعور عینی می‌تواند با برافراشتن بیرق حسینی به پایتخت امت شیعه در جهان اسلام بدل گردد. این امر از طریق برنامه‌ریزی هدفمند در جهت توسعه پتانسیل‌های شهری امکان‌پذیر خواهد بود.

از طرفی شهر زنجان طی ۱۰۰ سال گذشته تحت تأثیر روند رشد شهرها قرار گرفته است. حرکت بی‌برنامه در جهت توسعه و رشد شهر طی دهه‌های اخیر این شهر را در مشکلات فراوان نموده است. تخریب حصار تاریخی شهر و کاهش سطوح عملکردی آن از نشانه‌های گسستی تاریخی است. معانی تفکرات (سنت) شهرسازی کهن با تفکرات مدرن امروزی. این امر موجب از میان رفتن ارزش تاریخی شهر شده است و به عبارتی شکلی عمیق میان بافت تاریخی و بافت‌های جدید ایجاد کرده است. از این رو می‌توان با شناسایی استخوان‌بندی اصلی شهر زنجان و همچنین شناسایی گسست‌های موجود و دسته‌بندی آنها در ابعاد گوناگون، پیشنهادهایی را در جهت احیاء ارزش‌های تاریخی شهر و همچنین تکمیل چرخه تاریخی شهر، ارائه داد. این امر گذشته، حال و آینده شهر را به یکدیگر پیوند داده و راه را برای توسعه آتی شهر هموار خواهد ساخت.

علاوه بر آن در روند گسترش شهر، ساختمان‌هایی مثل مساجد و بناهای شاخص که در گذشته بر اساس ویژگی یادمانی خود به شهرها هویت می‌بخشیدند، اکنون در درجه دوم اهمیت قرار می‌گیرند، زیرا دیگر رتبه‌بندی بناهای شهر نیستند و اثر مستقیم آنها بر مردم در حال تضعیف است و با از دست دادن مقیاس مناسب خود در رابطه با شهر، عملکرد آنها رو به زوال است. این بناها، ریتم شهری را کنترل و ویژگی‌های خود را در شهر منعکس می‌کردند. اکنون افق شهری محدبی، که برجسته‌ترین نقاط آن، ساختمان‌های یادمانی بود جای خود را به منحنی مقعری داده است که در زیر آن، ساختمان‌های مذکور به ابنیه کوتاه و بی‌اهمیت بدل گشته است.

روش جامع پژوهشی این اثر به صورت کتابخانه‌ای (اسنادی) در ترکیب با برداشت‌های میدانی بوده است. برخی از اطلاعات مورد نیاز در این پژوهش از مطالعات میدانی طی ۴ سال استخراج شده‌اند^۱ و برخی دیگر از مطالعه کتب مربوطه^۲ و همچنین بررسی طرح‌های بالادستی صورت گرفته است. از آنجایی که موضوع پژوهش حاضر کمتر در مجامع تخصصی مورد بررسی قرار

۱. طی بررسی‌های انجام شده در درس کارگاه‌های طرح‌های شهرسازی ۱-۵ توسط نگارندگان از سال‌های ۱۳۹۰ - ۱۳۹۳.

۲. رجوع شود به انتهای کتاب، بخش منابع.

گرفته است و نیز پیچیدگی موضوع، در هر بخش به منظور جلوگیری از گم‌گشتگی مطالعه‌کننده در مطالب کتاب و همچنین روشن ساختن روش‌ها در مقیاسی خردتر اقدام به ارائه مقدمه در ابتدای هر فصل شده است.

در فصل اول به ارائه مفاهیم و مبانی نظری پرداخته شده است. مبانی نظری در بخش‌های مختلفی دسته‌بندی شده‌اند که شامل: تعاریف مفاهیم پایه، نمونه‌های موردی موفق در جهان و ایران و در آخر مبانی نظری و معیارهای سنجش و به تعبیری سنگ محک فصول بعدی می‌باشد. هدف از بررسی این فصل در حقیقت بیان ریشه‌های علمی پژوهش حاضر به تفکیک هر فصل و ارائه فهرستی کلی در ارتباط با موضوع آن است.

در فصل دوم سیر تاریخی تشکیل استخوان‌بندی شهر زنجان (سیر تحول) مورد بررسی قرار گرفته است. چهار بعد اصلی در این بخش مورد بررسی قرار گرفته است. بررسی سیر تاریخی عملکردها و فعالیت‌های شهری، کالبد، شبکه ارتباطی و نشانه‌های شهری از جمله ابعادی است که در بخش اول فصل دوم بررسی شده است. در بخش دوم فصل دوم به بررسی این چهار بعد در وضع موجود شهر اشاره شده است. منبع اصلی این بررسی‌ها پژوهش انجام یافته توسط خانم فتحعلی بیگلر و همچنین سندهای فرادستی شهری اعم از طرح جامع و تفصیلی^۱ و نیز تصاویر هوایی از سال ۱۳۳۰ می‌باشد. همچنین در بخشی از فصل دوم، از سند سازمان میراث فرهنگی و گردشگری صنایع دستی شهر زنجان^۲ نیز استفاده شده است. علاوه بر آن، برداشت‌های میدانی و مصاحبه‌های صورت گرفته از ده سالن شهر نیز ما را در بررسی سیر تاریخی استخوان‌بندی شهر یاری‌رسان بوده‌اند. خروجی این فصل به ارائه نقشه استخوان‌بندی شهر زنجان منتهی گشته است. این نقشه در حقیقت مبنای مطالعات آتی در فصل‌های بعدی می‌باشد.

در فصل سوم، به بررسی و تجزیه و تحلیل دقیق استخوان‌بندی شناسایی شده در مطالعات (خروجی فصل دوم) پرداخته شده است. هدف اصلی فصل سوم شناسایی استخوان‌بندی اصلی از درون استخوان‌بندی شهر از طریق تطبیق و تجزیه و تحلیل معیارهای سنجش تبیین شده با بررسی چهار بعد که پیش‌تر نیز بیان گردید، باشد. علاوه بر آن اعمال نظر شهروندان از طریق مصاحبه‌های صورت گرفته که تا حد بسیار زیادی در سنجش ویژگی‌های شهر ناظر گذار بوده‌اند. از درون ارزیابی‌ها و نیز تجزیه و تحلیل‌هایی که صورت خواهد پذیرفت نقشه‌های پتانسیل‌های فضایی در ابعاد هرگاه حاصل خواهد شد. خروجی حاصل از این بررسی‌ها طی نقشه‌های متفاوت جمع‌بندی خواهد شد تا در نهایت استخوان‌بندی اصلی شهر زنجان از درون استخوان‌بندی شناسایی شده استخراج گردد. در بخش دوم فصل سوم با همپوشانی استخوان‌بندی اصلی شهر زنجان استخوان‌بندی شناسایی شده اقدام به استخراج نارسایی‌های موجود در ساختار شهر خواهیم نمود تا در فصول بعدی از آنها در ارائه رویکردهای اصلی توسعه درون‌زا استفاده نماییم.

در فصل چهارم به تبیین رویکردها، معیارها و الگوهای استخراج شده خواهیم پرداخت. در بخش اول فصل چهارم الگوها و ضوابط ساماندهی نارسایی‌های شهری ارائه می‌گردد. این بخش در حقیقت تکمیل‌کننده زنجیره گسسته (گسست‌های) استخوان‌بندی شهر زنجان می‌باشد. ایده‌های ساماندهی با برطرف ساختن گسست‌های عملکردی و کالبدی موجود در استخوان‌بندی شهر، می‌تواند در بهبود کیفیات موجود در شهر یاری‌رسان باشد. در بخش دوم، اقدام به ارائه الگوها و ضوابط استخراج شده به منظور احیاء استخوان‌بندی اصلی شهر نموده که این خود ضمن تکمیل زنجیره برنامه‌ریزی و توسعه شهری،

۱. طرح تفصیلی شهر زنجان، ۱۳۸۵ ه.ش، مهندسین مشاور آرمان‌شهر همچنین طرح جامع شهر زنجان، ۱۳۶۵ ه.ش، مهندسین مشاور شامند و نیز اسنادی از طرح جامع شهر زنجان، ۲۵۳۲ شاهنشاهی، مهندسین مشاور امکو.

رهنمون‌های دقیقی را با ارائه ایده‌های کلی ساماندهی که در ارتباط مستقیم با تحکیم استخوان‌بندی اصلی شهر می‌باشند تبیین خواهد نمود. در نمودار شماره ۱ روش جامع مطالعاتی به تفصیل نشان داده شده است.



از جمله مهمترین خروجی‌های مورد انتظار پژوهش حاضر می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

- ارائه برنامه‌ای جامع در جهت توسعه درون‌زای شهری. این برنامه از تجزیه و تحلیل تمامی عناصر ساختاری شهر استخراج خواهد شد تا با ترکیب عناصر ساختاری و پتانسیل‌های موجود شهر، به عنوان الگویی در جهت توسعه شهری مدنظر قرار گیرند.
- ارائه برنامه جامعی در جهت احیاء استخوان‌بندی اصلی (تاریخی) شهر زنجان. این برنامه، می‌تواند استخوان‌بندی تاریخی شهر زنجان را که طی روند رشد و گسترش بی‌برنامه شهر، عملکرد خود را از دست داده و با بی‌حیاء نماید.
- شناسایی نارسایی‌های شهری در ارتباط با ساختار شهر زنجان. ریشه‌یابی علل نارسایی‌های موجود در حقیقت بخشی اصلی از این کتاب را تشکیل خواهد داد. از آنجایی که شناسایی علت بروز مسائل، نیمی از فرایند ارائه راه حل می‌باشد، این بخش در حقیقت نیمی از راه ارائه حل مسأله را طی کرده است.
- شناسایی استخوان‌بندی اصلی و استخراج تمامی عناصر حیاتی شهر زنجان. این عناصر در حقیقت در ارتباط مستقیم با حیات شهر می‌باشند. می‌توان با تقویت یا احیاء این عناصر عملکردهای شهری را در تمامی سطح شهر بهبود بخشید.
- این مهم در نهایت به ارائه ایده‌های کلی ساماندهی ختم خواهد شد. که در حقیقت با رویکرد توسعه درون‌زا در پهنه‌های دارای پتانسیل در شهر پیشنهاد خواهند شد که در حقیقت شروع فرایند توسعه شهری به حساب می‌آیند تا این روند در سال‌های آتی تکمیل شود.